

paradoks je Sokratova izjava "Ja znam da ništa ne znam". Jedva da je potrebno dodatida su za prihvatanje višeslojnih teorija stabilni vannaučni uslovi nužna pretpostavka. Ugroženost i kriza traže manihejska tumačenja. Otuda suočavanja sa nasleđem prošlosti u Jugoslaviji ne samo što još nije okončano već je sudeći po međubilansu u naddogađajnom segmentu iskrivljeno.

4. 4. Društveni izvori revizionizma.

Iznetu ocenu treba u sociološkosaznajnom pogledu razviti. Da li je, naime, u prostoru opterećenom permanentnim ratnim stanjem, razgradnjom država i nesigurnošću revizionizam prirodan i normalan? Ili je samo nešto manje upadljiv ne u drugim prostorima? Da li realne nedaće pravdaju ili samo objašnjavaju reviziju istorije? Drugim rečima, da li je historiografski revizionizam prirodni izlaz iz nesigurnosti ili pragmatično sredstvo preživljavanja kao što je npr. bila konverzija u prošlim verskim ratovima? Pitanje o uzrocima savremenih idejnih zaokreta mora se drugačije postaviti: da li je, naime, uopšte normalno i moguće u pomenutom kriznom stanju preživeti bez sumnje u prethodnu veru, tj. bez konverzije? Uprkos nepovoljnim vansaznajnim okolnostima ipak se revizionizam u nauci ne može oceniti kao normalna i poželjna pojava. Istini za volju, krajem 20. veka u Zapadnoj Evropi ili SAD bilo je lakše ostati levičar nego u balkanskom haosu. Na Balkanu je levica dospela u istorijskopolitičku defanzivu, zbog čega su i mnogi istoričari izmenili vlastito viđenje socijalizma. Štaviše, ovde su kritičari revizionizma stigmatizovani kao nacionalni izdajnici ili anahroni boljševici. Balkanske amplitude u promeni opredeljenja radikalnije su nego u Zapadnoj Evropi. Ovde su masovni zaokreti od komunizma ka narodnjačkom desnom ekstremizmu gotovo normalizovani. Zaključak ove analize je da je historiografski revizionizam na Balkanu višeslojan: treba ga ideološkokritički tumačiti i masovnopsihološki razumeti, a ne moralistički osuđivati. Uzroci su mu raznovrsni: radi se o novoj istorijskoj perspektivi, novoj epohalnoj svesti, ali i pragmatičnom saobražavanju potrebama vlasti. Ne treba potcenjivati ni gubitak orijentacije i potragu za identitetom kao izvor revizije. Reč je o tumačenju snažnog zaokreta u opredeljenju jugoslovenske inteligencije u vrlo osobenom istorijskom prelaznom periodu. I u osnovi prikazane izmene viđenja socijalizma je masovno raširena iluzija da je prevladavanje prošlosti u osnovi moguće, ali da se iz njega lično priznanje vlastitog diskontinuiteta mora izuzeti. Drugim rečima, vizija prošlosti jeste izmenjena, ali ja sam ostao dosledan. Mehanizmi potiskivanja vlastite prošlosti su raznorodni: od blokiranе prerade ili sistematskog razaranja sećanja do pragmatičnih i prozirnih pokušaja racionalizacije, pa sve do golog prećutkivanja. Kultura sećanja konvertita u osnovi je izobličena i lišena samorefleksivnog suočavanja sa slepim mrljama istorijske svesti, pa pokazuje kako se od vlastite prošlosti pravi politika. Snažno potiskivanje sećanja na vlastitu komunističku prošlost je u znaku systemske amnezije u određenom smislu preraslo u službenu politizaciju istorije. Ovaj proces teče relativno spontano jer potraga za društveno poželjnom biografijom i negovanje sećanja koje iziskuje novi identitet (J. Kocka) na Balkanu se javljaju u ekstatičkim i oslobodilačkim obrascima. Bilo bi odveć uprošćeno tvrditi da je sudbina balkanskih nacionalizama predodređena geografijom, jer bi ova teza mogla zvučati kao rasterećenje hazardne ratoborne dnevne politike. Ipak se mora priznati da nacionalna demokratska politika mora biti mnogo opreznija i slojevitija u novonastalim balkanskim državicama opterećenim istorijskim sećanjem nego u stabilnijim regionima. Zbog toga se ovde prikazani zaokreti istorijske svesti moraju pažljivo raščlanjavti i istorijski tumačiti. Potrebno je pažljivo razgraničiti slojeve revizije i motive konverzije: (1) oni mogu biti